

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МАРІУПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ГРЕЦЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА ПЕРЕКЛАДУ**

ГРЕЦЬКИЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРНИЙ ПРОСТІР

КОЛЕКТИВНА МОНОГРАФІЯ

**За загальною редакцією
Юлії Лабецької**

**Маріуполь
МДУ
2021**

4.7 НАЦІОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНА СПЕЦИФІКА ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ

Проблема лінгвокультурного вивчення мови набуває останнім часом великої актуальності. Це пояснюється розвитком міжкультурних контактів, важливістю визначення і точного позначення тих культурних цінностей, які лежать в основі комунікативної діяльності. Кожна комунікативна особа як предмет лінгвістичного вивчення є узагальненим образом носія культурно-мовних і комунікативних цінностей, знань, установок і стереотипів поведінки.

Останнім часом у лінгвістиці просліджується тенденція осмислити специфічну фіксацію культурно значущих явищ і характеристик буття у формі мовних знаків. Під лінгвокультурологічним вивченням мови лінгвісти мають на увазі аналіз мовних явищ, спрямований на виявлення національно-культурної специфіки.

Національно-культурна специфіка властива всім мовним рівням. Проте найяскравіше національно-культурна специфіка виявляється в семантичних особливостях фразеологізмів. Образність фразеологізму, емотивність є особливим засобом вираження національно-культурного менталітету того або іншого етносу.

Наразі дослідники констатують посилення інтересу до фразеології з позицій лінгвокультурологічного підходу, що дозволяє глибше і точніше відобразити змістовний аспект фразеологізмів, прослідити їх джерела, розкрити їх мотивування, розглянути питання про фонові знання.

Отже, слід виявити й описати національно-культурну своєрідність фразеологічних одиниць новогрецької мови. Задля цього слід надати визначення поняття «національно-специфічний компонент» (НСК); здійснити аналіз ФО на предмет наявності/відсутності НСК; виявити джерела виникнення ФО, їх мотивування і образів, які лягли в основу ФО.

За теоретичну базу цієї розвідки використовуємо останні досягнення в розробці концепцій мовної картини світу, дослідження з лінгвокраїнознавства, а також фразеології, пареміології, перекладознавства (О.С. Ахманова, А. Вежбицька, Є.М. Верещагін, В.Г. Костомаров, О.С. Кубрякова, В.М. Телія, С. Влахов, С. Флорін, Б.О. Серебреніков, І.А. Стернін та ін.).

Останнім часом з'явилися численні роботи, в яких виявляються і досліджуються факти відображення в мові культурної специфіки народу. Вивчення лексичних одиниць з точки зору віддзеркалення в них національно-культурних особливостей дозволило дослідникам виділити в їх семантиці особливу соціально-культурну сему або «культурний компонент» (Є.М. Верещагін, В.Г. Костомаров (1990), Г.Д. Томахін (1988) та ін.).

Проте національно-культурні особливості навколишньої дійсності виявляються не лише на рівні слова, але й на всіх інших рівнях структури мови. Особливо яскраво вони виражені у фразеології.

Розвиток нових підходів до виявлення національно-культурних особливостей фразеологізмів відбувається в руслі антропологічної парадигми лінгвістики, а саме в рамках лінгвокультурології і когнітивної лінгвістики, які

сьогодні відносяться до лінгвістичних напрямів, що найінтенсивніше розвиваються.

Розвиток лінгвокультурологічного підходу до вивчення фразеології орієнтує дослідника на дослідження співвідношення фразеологізмів і знаків культури і актуалізує значення системи еталонів, стереотипів, символів для опису національно-культурної специфіки фразеологічної системи.

В рамках цього підходу В.М. Телія розуміє глибинний сенс наявності фразеології в системі будь-якої мови як здатність фразеологізмів виступати в ролі експонентів культурних знаків, не лише синхронно включаючись в систему культурно-національного світобачення, що діє, але і транслюючи її фрагменти з покоління в покоління, беручи участь тим самим у формуванні світобачення як окремої мовної особи, так і мовного колективу [97].

Фразеологічна одиниця – словосполучення, в якому семантична монолітність (цілісність номінації) тяжіє над структурною роздільністю складових його елементів, унаслідок чого воно функціонує у складі речення як еквівалент окремого слова [6, с. 504].

Як відомо, що фразеологічні одиниці відображають в своїй семантиці довгий процес розвитку культури народу та фіксують і передають від покоління до покоління культурні установки і стереотипи, еталони і архетипи.

Фразеологізми, за Ф.І. Буслаєвим – це своєрідні мікросвіти, вони містять в собі «і етичний закон, і здоровий глузд, виражені в короткому вислові, які заповідали предки в повчання нащадкам» [16, с. 37]. Це душа всякої національної мови, в якій неповторним чином виражаються дух і своєрідність нації.

Ми дотримуємось поглядів О.В. Куніна, який включає до складу ФО «прислів'я, звороти евфемістичного характеру, порівняння, звороти, засновані на образах з художньої літератури або що виникли на основі історичних подій, звичаїв» [52, с. 1436].

Прийнято вважати, що фразеологічні одиниці відносяться до безеквівалентної лексики, оскільки не мають аналогів в інших мовах та позначають поняття, специфічні для даної культури. Тому їх вивчення заслуговує на особливу увагу.

У зв'язку з дослідженням фразеологізмів в рамках нової лінгвокультурологічної парадигми доцільно виділити два принципово різних розуміння національно-культурної специфіки лексичних одиниць.

У першому випадку національно-культурна специфіка певного явища даної мови визначається відносно деякого іншого. На думку І.А. Стерніна, «національна специфіка семантики якої-небудь лексичної одиниці – це її відмінність за значенням від подібних за семантикою одиниць мови порівняння» [114, с. 77].

У другому випадку йдеться про уявлення носіїв мови про національну маркованість тих або інших одиниць своєї мови поза зіставленням з іншими мовами.

Є.М. Верещагін та В.Г. Костомаров виділяють *три рівні прояву національно-культурної специфіки* фразеологізмів з культурним компонентом семантики [19, с. 68–71].

До першого рівня відносяться фразеологізми, національно-культурні компоненти семантики яких виявляються в сукупному значенні словесного комплексу, в якому відбивається яка-небудь специфічна ситуація або особливість національної культури. На цьому рівні одиниці фразеологізмів відображають специфіку національної культури нерозчленовано, в комплексі, тобто своїми ідіоматичними значеннями. Деякі фразеологізми називають також явища минулого і сьогодення країни, які не мають прямих аналогів в інших національних культурах.

До другого рівня відносяться фразеологізми, що відображають специфіку національної культури одиницями свого складу, розчленовано, національно-культурна специфіка виявляється в значенні окремих компонентів, визначається компонентним складом, а також асоціаціями, які викликає даний компонент у носія мови.

До третього рівня відносяться фразеологізми, національно-культурна специфіка яких закладена в прямому значенні їх компонентів, тобто в прототипі фразеологізму, коли національно-культурна специфіка фразеологізму очевидна [19, с. 69].

Прототипи фразеологізмів містять грецькі **власні назви** (*άλλαξε ο Μανώλης κι έβαλε τα ρούχα αλλώς, συν Αθήνα και χήρα κάνει*), **символіку кольору** (*μαύρα δάκρια, φτάνω στο κόκκινο*), **назви** типових для країни **рослин** (*πίσω έχει η αχλάδα την ουρά, θα του μάθω τι εστί βερίκοκα*), **тварин** (*νιστικό αρκούδι δε χορεύει, ο απόδιος πομπαίος τράγος*), **назви свят** (*κάθε μέρα δεν είναι Πασχαλιά*), **грецькі ремесла** (*έφτασε ο κόμπος στο χτένι*), **ігри** (*παίζω κορόνα γράμματα*), **зовнішність людини** (*μου κάνει το κεφάλι καζάνι, το μάτι του έπεσε, με τη γλώσσα έξω*), **специфіку історичного розвитку Греції** (*η διαπαιδαγώγηση της Αρχαίας Σάρτης, μου έφυγε το Καφάσι*) та ін.

Отже, ми маємо підстави погодитися з Є.М. Верещагіним, який вважає, що фразеологізми містять національно-культурний компонент – або синхронно, з позиції національної мовної свідомості, або діахронно, тобто лише унаслідок зв'язку із національною культурою словосполучення прототипу [19, с. 70–71].

Цих поглядів дотримується В.М. Телія, яка підкреслює, що фразеологічний склад мови – це «дзеркало, в якому лінгвокультурна спільність ідентифікує свою національну самосвідомість», саме фразеологізми наче нав'язують носіям мови особливе бачення світу, ситуації [97, с. 219]. Наприклад, відомості про етикетну поведінку, про буття народу (*παίρνω κάποιον στο μεζε; του βγάλω λάδι*), про традиції та звичаї (*να παντρεύεσαι τη γυναίκα και όχι προίκα*) та ін.

Фразеологічний склад мови є найбільш «самобутнім його явищем» [76, с. 116] не лише в плані системно-регулярної аномальності, але в плані вираження фразеологізмами національної самобутності народу-носія мови [90, с. 18].

Система образів, закріплених у складі фразеологізму мови служить свого роду «нішею» для кумуляції світобачення і так або інакше пов'язана з матеріальною, соціальною або духовною культурою даної мовної спільності, а тому може свідчити про її культурно-національний досвід і традиції [97, с. 240-248].

Співвідношення мовних значень з тим або іншим культурним кодом і складає зміст культурно-національної конотації, яка і додає культурно значимої маркованості не лише значенням фразеологізмів або слів, але й сенсу цілих текстів.

Загальновідомо, що у кожній мові існують лексичні одиниці, національне забарвлення яких виявляється не в наочно-логічній частині їх семантичного значення, а в тих його елементах, які актуалізуються в самому акті комунікації і визначаються особливостями, у тому числі і національно-культурними, комунікантів, їх відношенням один до одного і предмету мови. Цю додаткову інформацію прийнято в лінгвістиці називати конотацією [6, с. 285]. Вивчення конотацій дозволяє представити відомості, пов'язані з емпіричними, культурно-історичними і світоглядними знаннями певного народу.

Культурно-конотована лексика близька якоюсь мірою до фонових знань, оскільки своєрідність функціонування реалії в національній культурі, особливості її соціальної значущості, що зберігаються протягом певного часу, можуть супроводитися особливою емоційною значущістю реалії.

Аналіз семантичної структури фразеологізмів з культурним компонентом значення показав, що конотативне значення в семантиці фразеологічних одиниць з НСК висунуте на перший план.

Іноземній аудиторії не завжди зрозумілий образ, який лежить в основі фразеологізму, і, отже, не завжди зрозуміле конотативне значення в семантичній структурі одиниці фразеологізму. Найскладнішою проблемою в фразеологічному словнику є саме семантизація фразеологізмів, а точніше – адекватна передача конотативного компонента значення фразеологізму. На важливість встановлення і опису конотативних аспектів значення неодноразово вказували Є.М. Верещагін, В.Г. Костомаров, Г.Д. Томахін тощо.

Слід відмітити, що більшість фразеологізмів з НСК характеризуються позитивною або негативною конотацією, тобто виражають різні емоції, відчуття, відношення мовця до об'єкту мовлення (Наприклад: *τρώω το κεφάλι, απο το κεφάλι μου τα τραβάω, τραβώ τα μαλλιά μου* – негативна конотація, *τα ρίχνω στα αυτιά, για τα ωραία μάτια* – позитивна конотація)

Різні типи фразеологізмів по-різному відображають культуру, на що неодноразово вказувала В.М. Телія. Найпростіше зрозуміти і пояснити культурний аспект тих фразеологізмів, в значенні яких велику роль відіграє денотативний аспект.

Для прикладу наведемо фразеологізми, одним або декількома компонентами яких є назви предметів національної культури. (Наприклад: *έφαγα χυλόπιτα* – залишився з носом. *Χυλόπιτα* – традиційний грецький млин) Отже, національно-культурний компонент значення розглядається в лінгвістиці як внутрішня форма мови (за Гумбольдтом), як специфічна категоризація світу засобами певної мови (гіпотеза лінгвістичної відносності Е. Сепіра і Б. Уорфа), як концентроване вираження культурного контексту (у розумінні Є. М. Верещагіна і В.Г. Костомарова).

У новогрецькій мові існує багато образних й крилатих виразів та афоризмів античної (давньогрецької) культури, що ми можемо віднести до ФО. Більшість з

низ мають міфічне походження: *η Αχιλλείος πτέρνα* – Ахіллесова п'ята, *το Χρυσόμαλλον δέρας* – золоте руно, *ο Σισύφειος μόχθος* – Сізіфова праця, *το μαρτύριο του Ταντάλου* – муки Тантала, *το μήλο της Έριδας* – яблуко незгоди (розбрату), *το κέρας της Αμάθειας* – ріг достатку, *το κουτί της Πανδώρας* – скринька Пандори та ін. Саме такі ФО в усіх мовах є своєрідною сполучною ланкою між всіма мовами і культурами.

Таким чином можна підсумувати, що виділення НСК у ФО та визначенні його лінгвістичного статусу дає можливість досліджувати ФО в плані віддзеркалення в них національно-культурних особливостей суспільного і духовного життя народу. Саме лінгвокультурологічний аспект дослідження дозволяє виділити у ФО національно-культурний фон, що є сховищем і джерелом інформації про національну культуру, дає можливість відповісти на питання, як і в чому виявляється національна своєрідність ФО, встановити їх позитивні і негативні конотації, виявити системні зв'язки фразеологізмів, їх семантичні властивості і комунікативні функції.